

58. БМП – бойова машина піхоти – узагальнена назва бойової техніки, бойова броньована гусенична машина, яка перебуває на озброєнні механізованих підрозділів сухопутних військ, що призначена для транспортування особового складу до місця виконання поставленого бойового завдання, підвищення його мобільності, озброєності і захищеності на полі бою в умовах застосування противником зброї та спільних дій з танками в бою.
59. БТР – бронетранспортер – бойова броньована колісна або гусенична машина підвищеної прохідності, призначена для транспортування піхоти зі складу механізованих підрозділів на полі бою, ведення ними бою з машини та вогневої підтримки їх у період та після спішування.
60. Гайсин – місто, адміністративний центр Гайсинського району Вінницької області.
61. Цинк патронів – патронний цинк, герметично закрита в заводських умовах металева коробка, в якій на військовому складі зберігаються набой до стрілецької зброї.
62. Піски – селище Ясинуватського району Донецької області.
63. Водяне – село Волноваського району Донецької області.
64. Люмпени – декласовані верстви населення, що опинилися на «дні» суспільства й нездатні до самостійного організованого руху, хоча висуюють завищені соціальні вимоги й претензії.
65. Маргінали – люди, що втратили колишні соціальні зв'язки і не пристосувалися до нових умов життя, не визнають загальноприйнятих норм та правил поведінки.

ЛЮДСЬКА STORY В КОНТЕКСТІ HISTORY

УДК 930.2:929 Білоус “1941/1945”

Із когорти відважних: війна і долі. Дослідження сторінок Другої світової війни методом усної історії

В. С. Білоус (м. Вінниця)

У статті відображаються події Другої світової війни, важливі бойові дії на території України. Використовуючи метод усної історії, розповідається про героїчний шлях учасника бойових дій Білоуса Василя Андрійовича.

The article reflects the events of the Second World War, important hostilities on the territory of Ukraine. Using the method of oral history, tells about the heroic path of the participant in the hostilities Belous Vasily Andreevich.

Ключові слова: Друга світова війна, Корсунь-Шевченківська битва, бойові дії, День пам'яті та примирення, День перемоги над нацизмом, метод усної історії, Білоус Василь Андрійович.

Keywords: World War II, the Battle of Korsun-Shevchenko, the fighting, the Day of Remembrance and Reconciliation, the Day of Victory over Nazism, the method of oral history, Belous Vasyly Andriyovych.

Друга світова війна – найбільш кривава та жорстока сторінка в історії людства, відома жахливими концтаборами, перетвореними на «фабрики смерті», Голокостом, масовим знищенням в'язнів, ліквідацією цілих міст та селищ, атомним бомбардуванням. Війна – це сльози, невинна кров, руїна, горе. Війна – це смерть.

Війна стала можливою через змову антигуманних режимів – нацистського і радянського, які ставили геополітичні інтереси вище прав і свобод людини. Крім того, слабкість, страх і нерішучість міжнародної спільноти заохочували агресорів до все більшого розмаху злочинів [3].

Це страшна війна XX століття, пекуча рана, яка болить досі чи не в кожній родині в Україні, одна з найбільших трагедій в житті українського народу за всю багатовікову історію. На долю України в Другій світовій війні випало величезне випробування. Так чи інакше, війна торкнулася кожного українця: хтось боровся з окупантами у лавах Червоної армії, чинив опір у радянських підпільно-партизанських та українських націоналістичних формуваннях, працював у радянському тилу, хтось переніс усі жахи нацистського «нового порядку» на окупованій території [7].

Прошло вже 75 років з того часу, коли закінчилась найкривавіша війна в історії людства. Тепер ми можемо більш адекватно оцінювати цю війну, її наслідки, а головне, причини її появи. Метою цього є аж ніяк не зменшення заслуг її героїв, а лиш розвіювання невірних стереотипів про неї [2].

Сьогодні не кожен ветеран наважиться згадати та розповісти правду про ті жакливі події, але стерти з пам'яті війну також не вдасться, як би сильно цього не хотілося. Врешті-решт, це – історія нашого народу, хоч вона й болюча.

Дехто, розглядаючи участь громадян України в діях Червоної армії, відзначає, що вони, мовляв, безпосередньо чи опосередковано відстоювали інтереси «комуністичної імперії». В цьому є зерно істини. Однак не слід при цьому ставати на шлях напівправди, відвертатися від діалектики явища – ті ж українці в червоноармійській формі виконували свій священний обов'язок, захищали свою батьківщину від агресора, який зазіхав на саме існування українського народу. Ця війна для них була справді визвольна, Вітчизняна. Тому-то воїни-українці в радянських Збройних Силах виявили кращі риси нашого народу – жертвність в ім'я Батьківщини, завзятість, стійкість та звитягу. Саме тому тема Другої світової війни залишається однією з провідних тем вітчизняної історії.

Протягом тривалого часу Друга світова війна вважалася одним з добре вивчених періодів історії, однак поява в останні роки значного числа раніше недоступних документів зумовило новий виток дослідницького інтересу до історії війни. Сучасні вчені по-новому намагаються переосмислити і зрозуміти події тих грізних років, більш точно відобразити психологію людей, які своєю самовідданістю, героїзмом і мужністю врятували світ від нацизму.

Важливим методом вивчення історії Другої світової війни є метод усної історії. Усна історія як ділянка досліджень і метод збирання, зберігання й інтерпретації спогадів учасників подій минулого є найдавнішим способом історичного дослідження, що передував писемності, і одним з найсучасніших, починаючи із записів на аудіоплівку у XX ст. до цифрових технологій XXI ст. [9].

Один із головних теоретиків усної історії П. Томпсон писав: «Усна історія – це історія, вибудована довкола людей. Вона наповнює життя історію як таку і розширює її масштаб. Вона дозволяє знайти героїв не лише серед вождів, але і серед безвісної більшості народу. Вона сприяє контактам – а значить, і взаєморозумінню – між соціальними класами і між поколіннями. Одним словом, вона допомагає людям повніше відчувати себе людьми» [6].

Усна історія підтверджує, що свідчення і пам'ять звичайних людей мають історичне значення. Сучасне розуміння усної історії охоплює як процес усної передачі та запису спогадів, так і всі різні форми новостворених історичних документів, а також подальший аналіз отриманих першоджерел. Будь-яка інформація, зібрана і зафіксована дослідником у процесі вербального спілкування з людьми у вигляді розповідей про історичне минуле, цитування тощо є джерелами усної історії. Усна історія, як ділянка досліджень і метод збирання, зберігання й інтерпретації спогадів учасників подій минулого є найдавнішим способом історичного дослідження. Це напрям історичного опису, що ґрунтується на використанні спогадів і особистих оцінок безпосередніх учасників чи очевидців описуваних подій; метод фіксації та обробки особливого різновиду історичних джерел – спогадів живих людей про пережиті події, збережені й доступні для наукового використання. Усна історія збирає усні спогади та особисті коментарі, що мають значення для історії, шляхом запису інтерв'ю. Однак, інтерв'ю є усною історією лише тоді, коли воно записане, опрацьоване у певний спосіб, доступне в бібліотеці, архіві чи іншому сховищі, або ж відтворене у відносно дослівній формі у вигляді публікації [4, с. 13].

До методу усної історії звертаються не лише науковці, дослідники, фахівці галузі, але й пересічні люди, які досліджують історію своєї родини, організації [1].

Використовуючи метод усної історії, хочеться дослідити важливу сторінку в історії родини Білоус – грізні події Другої світової війни через безпосереднього свідка, розповісти про скромну, непересячну легендарну людину – учасника бойових дій, одного із когорти хоробрих, залишити пам'ять для нащадків, онуків та правнуків. Інформація про події минулого, про Другу світову війну черпалася з періодичних видань, архівних документів, безпосередньо з вуст очевидця, ветерана війни, рідної людини – Білоуса Василя Андрійовича.

Білоус В. А. народився 21 березня 1915 р. у легендарній гетьманській столиці, славетному смт. Батурин Чернігівської області. У важкий повоєнний 1921 р. голод і тиф не обминули сім'ю. Від тифу помер батько – Андрій Білоус. На руках у ньеньки залишилося троє напівсиріт – найменшому Василькові пішов шостий рік. Непомітно промайнуло безрадісне голодне дитинство. Влітку Василько підпрацьовував, а взимку сідав за шкільну парту. У 15 р. Василь вступив до комсомолу. Після закінчення десятирічки працював завідувачем відділу пропаганди райкому комсомолу. У 1935 р. його обирають секретарем Батуринського райкому ЛКСМУ. Звідси й був призваний до лав Червоної Армії. Тоді ще Василь Андрійович не знав, що найкращі роки свого життя доведеться присвятити службі у Радянських Збройних Силах. Після полкової школи, де готувалися військові радисти, курсанта Білоуса відправили для продовження навчання у друге Саратовське танкове училище, яке закінчив у 1940 р. Випускнику було присвоєно звання лейтенанта та призначено на посаду командира танкового взводу.

Вогняні сорокові. Горе. Кров. Руїни. 28 червня 1941 р. танковий взвод Білоуса прийняв перше бойове хрещення під Смоленськом. То були важкі бої з броньованими колонами Гудеріана.

«Початковий період Великої вітчизняної війни для нашої армії був дуже складний, ми були вимушені відступати, так як була значна перевага німецько-фашистських загарбників і техніки над Червоною Армією. Радянські танкісти робили все можливе на стареньких Т-26, щоб зупинити гітлерівців. Та сили виявилися нерівними. Після багатоденних кровопролитних боїв бригада вийшла на переформування. З кількома своїми товаришами-однополчанами прибули за новою технікою в Сталінград. Разом з робітниками заводу танкісти складали грізні бойові машини Т-34.

Наша 8-а гвардійська танкова бригада з району Серафимовичі була введена в прорив і пішла на оточення ворога по зовнішньому кільцю. Мій батальйон дістав завдання взяти населений пункт Велику Денщину. Під'їхали до мосту, зупинилися, щоб порадитися перед боєм. Зрозуміли, що міст не замінено, а в селищі гітлерівці. Дано сигнал: «Вперед...». Бачу, за мною йдуть інші. Та перед населеним пунктом виявилось, що зі мною лише кілька танків. Де ж решта? Роздумувати ніколи і ми вступаємо в бій. На своєму шляху танкісти подолали ворожу артилерійську батарею, знищили кілька десятків солдатів і вчасно з'єдналися з батальйоном. Опір ворога ми зламали і взяли в полон близько двох тисяч його вояків» – згадує ветеран.

І вже наприкінці липня «тридцятьчотвірки» громили гітлерівців під Єльнею. За бої під Єльне на грудях молодого офіцера Білоуса засяяв орден Червоного Прапора. Перед тим, як дійти до фашистського лігва, довелося подолати багато фронтових доріг. Були бої під Москвою. В 1941 р. в прославлену Т-34 було 92 попадань артилерійських снарядів, але жоден не пробив її броню.

Ст. лейтенант Білоус В. А. брав участь в обороні Ленінграда в першу сувору воєнну зиму, пізнав усі злигодні блокади. Ленінградці отримували пайок – 125 грам хліба на людину, військові – 200 грамів. Стояли 30⁰ морози, хліб пиляли пилкою. Раз на добу давали гарячу їжу. Доводилося переправляти танки через «дорогу життя».

У 1942 р. під Ленінградом був тяжко поранений та 2,5 місяці знаходився на лікуванні в евакогоспіталі з приводу «наскрізного осколкового поранення м'яких тканин».

Після лікування у госпіталі знову водив у бій грізні Т-34 на Брянському фронті. У званні капітана командував 303 окремим танковим батальйоном 8-ї окремої гвардійської Червонопрапорної, ордена Суворова танкової бригади.

З нею таранив фашистську оборону під Сталінградом. Після Сталінградської битви, яка була переломною в ході Другої світової війни, воював під Орлом. Далі бойові дії проводилися на території України – під Мелітополем, Кривим Рогом. У складі 2-го Українського фронту – брав участь у Корсунь-Шевченківській операції.

Корсунь-Шевченківська операція 1944 – наступальна операція Першого Українського фронту та Другого Українського фронту (командуючі, відповідно, – генерали армії М. Ватутін і І. Конєв). У ході цієї операції було ліквідовано угруповання гітлерівських військ на Корсунському виступі (що утворився в результаті Житомирсько-Бердичівської наступальної операції 1943–1944 і Кіровоградської наступальної операції 1944) та створено сприятливі умови для остаточного визволення Правобережної України. Війська 1-го та 2-го Українських фронтів повинні були завдати зустрічних ударів по військах противника в загальному напрямку на Звенигородку, оточити й ліквідувати Корсунське угруповання. Операція відбувалася в складних умовах ранньої відлиги та негоди. 24 січня війська 2-го Українського фронту перейшли в наступ передовими загонами, а 25 січня – основними силами. 26 січня почали наступ війська 1-го Українського фронту. Переборюючи запеклий опір ворога, радянські війська 28 січня з'єдналися в районі Звенигородки.

«Промайнуло багато років після Корсунь-Шевченківської битви, в якій мені довелося брати участь. Але час безсилий стерти в пам'яті незабутні події. Згадую безкраї засніжені поля, колони танків, що мчать на з'єднання з 1-м Українським фронтом, обвітрені обличчя наших воїнів. І безперервні бої. Ворог чинив шалений опір, всіляко намагався зупинити наступ радянських військ. Хто був міцніший – люди чи броня? Люди! Саме вони, непохитні, мужні воїни.

27 січня 1944 р. наш батальйон увірвався в Шполу, де захопив два ешелони – один з пальним, другий – з військовим спорядженням. В одному з ешелонів виявили вісім заплomboваних вагонів з радянськими людьми, яких окупанти везли на каторгу в Німеччину. У 1976–1979 рр. на зустрічах ветеранів у Звенигородці було п'ятеро із визволених нами з фашистської неволі», – продовжує свою розповідь Василь Андрійович.

Пізніше, вже у мирні часи, Білоусу В. А. присвоєно звання «Почесний громадянин Звенигородки», у місцевому музеї розміщено інформацію про Білоуса В. А. та знаходяться його особисті речі. Рада

ветеранів 20-го танкового Звенигородського корпусу неодноразово організовувала зустріч ветеранів, висловлювала подяку полковнику Білоусу В. А. за активну участь у військово-патріотичній роботі серед молоді.

Під час війни доля звела молодого офіцера з Вінницьким краєм. Саме на Вінниччині (Тульчинський район), під час переформування, познайомився Василь Андрійович з красунею Ганусею, яка згодом стала його дружиною, виховали разом трьох синів.

А поки ще попереду молодого офіцера чекали нові подвиги й нові нагороди за участь у визволенні Польщі, за бої на території Німеччини. У складі 1-го Українського фронту в Німеччині, після Берлінської операції, в складі 4-ї танкової бригади брав участь у визволенні Праги, де і зустрів довгоочікуваний день Перемоги. Ця перемога – ні з чим незрівнянна втілена легенда, якої не знав світ, це титанічний подвиг воїнів старшого покоління, це рани і смерть, це сльози радості.

За бойові заслуги Білоус В. А. нагороджений багатьма орденами та медалями, серед яких – два ордени Бойового Червоного Прапора, орден Олександра Невського, орден Червоної Зірки, медалі «За оборону Сталінграда», «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною» та ін.

Після Перемоги Василь Андрійович закінчив Вищу офіцерську школу, командував полком Кантемирівської гвардійської дивізії. Разом із гвардійцями-кантемирівцями тричі брав участь у святкових парадах на Червоній площі в Москві.

Звільнившись з лав Радянської армії в запас (у листопаді 1960 р.) за вислугою встановлених термінів служби «з правом носити військову форму» з посади командира танкового полку у званні полковник, працював проректором у Луцькому державному педагогічному інституті, закінчив історико-філологічний факультет (1962–1967) за спеціальністю «Історія», працював викладачем кафедри загальної історії.

1972 р. склав кандидатський мінімум у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. І. Франка, підготував дисертацію на тему з історії Другої світової війни.

Василь Андрійович брав активну участь у громадській та оборонно-масовій роботі, виконував велику ідейно-виховну роботу серед студентської молоді, часто виступав перед колективом інституту з лекціями та доповідями на воєнно-патріотичну тематику. Брав участь у суспільно-політичному житті інституту, міста й області, був членом офіцерського штабу інституту, членом військово-наукового товариства, лектором товариства «Знання».

Останні роки свого життя Василь Андрійович мешкав у Вінниці. Не покидав займатися активною військово-патріотичною діяльністю, був членом ради ветеранів м. Вінниці, виступав перед молоддю, школярами, був почесним громадянином с. Сільниці (Тульчинський р-н). На дачі займався улюбленою мирною справою – огородинцтвом та садівництвом.

Вінницька міська рада народних депутатів щорічно вітала ветерана Білоуса В. А. з Днем Перемоги та зазначала, що «Ваші хоробрість, стійкість і мужність, проявлені в боротьбі з німецьким фашизмом – яскравий приклад самовідданої вірності служіння своєму народу».

День Перемоги у нашій сім'ї – велике світле свято, коли улюблений дідусь, батько, свекор одягав заслужені нагороди, проводив свято у колі сім'ї, зустрічався з однополчанами, згадував війну і день Перемоги. На питання, як вдалося вижити? Василь Андрійович відповідав: «Поважали мене, не раз рятували, виносили з поля бою».

Стрімко збігають роки. Виросли уже правнуки героїв, котрі полили своєю кров'ю священну землю Батьківщини, рятували її від страшної коричневої чуми. Ціна перемоги виявилася висока, але жертви, принесені на вівтар Вітчизни, не були марні.

Сьогодні цивілізоване людство схиляє голови перед подвигом солдата-визволителя, кров'ю і потом якого була здобута перемога над ворогом. Він умів прямо дивитися в очі смертельній небезпеці, виявив військову доблесть і героїзм. Немає меж величчю його подвигу в ім'я Батьківщини. Величчю історичної перемоги нашої країни над нацистською Німеччиною полягає в тому, що наш народ відстояв не тільки свою державу, він самовіддано боровся за рятування народів Європи від нацизму.

Воїни-переможці проявили чудеса героїзму, стійкості, мужності, билися за кожний клаптик рідної землі до останньої краплі крові, вистояли і перемогли. Для України ціна тієї перемоги жахлива – мільйони людських життів, зруйнована економіка. Кожен другий воїн поліг у боях, кожен другий з тих, хто залишився в живих, був поранений. Гойлися рани, зростали повоєнні покоління... [5].

Світла пам'ять тим мільйонам загиблим у роки Другої світової війни. Великий подвиг дістався великою кров'ю... Навіки в пам'яті у віках залишиться подвиг народу, який зупинив чорну примару нацизму. Вічна пам'ять вершителям великого подвигу, нашим дідам і прадідам!

Ми повинні пам'ятати, яким страшним лихом для українців була Друга світова війна. Ця пам'ять робить нас сильнішими. Наша пам'ять є запобіжником від того, щоб подібні лиха ніколи не повторювалися.

Сьогодні в Україні, так само як і у світі, відзначають День пам'яті та примирення. Цей день встановлений задля вшанування подвигу українського народу, його визначного внеску у перемогу Антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні. Він покликаний і для висловлення поваги всім борцям проти нацизму та увічнення пам'яті про загиблих. Зараз, як і в роки Другої світової війни, Україна воює з агресором. Ми захищаємо рідну землю, боронимо своє право вільно обирати майбутнє. Для нас це війна за свободу, цивілізованість, демократію та європейські цінності проти імперських амбіцій агресивного сусіда. Нинішня російська збройна агресія на території України, що руйнує міжнародну систему безпеки та загрожує миру в усій Європі, змусила переглянути цілісне бачення війни. Саме тому з 2015 року Україна розпочала нову традицію відзначення 8 та 9 травня в європейському дусі пам'яті та примирення [8].

День пам'яті та примирення та День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні символізує не тріумф переможців над переможеними, а має бути нагадуванням про страшну катастрофу і застереженням, що не можна розв'язувати складні міжнародні проблеми збройним шляхом, ультиматумами, агресією, анексією. У ці дні надзвичайно важливо згадувати та вшановувати подвиг ветеранів, котрі боролися з нацизмом і перемогли його.

Історія вчить, що Український народ перемагає тоді, коли ми єдині, соборні, діємо разом і захищаємо те, що нам дороге – Батьківщина, людина, своя рідна родина. Коли ми разом, коли ми відчуваємо, що справедливість на нашому боці і стоїмо за свою землю, тоді ми непереможні. Найважливішим підсумком війни має бути вміння цінувати мир, категорично і безкомпромісно захищати його всіма розумними засобами. Саме тому Україна обрала європейську відповідальну модель пам'ятання під гаслом «Ніколи знову».

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Усна історія – важливе джерело краєзнавчого дослідження історії бібліотеки. Гуманітарні студії НАКККиМ – 2017 : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції (Київ, 23 листопада 2017 р.). Київ : НАКККиМ, 2017. С. 4–7.
2. Друга світова війна – ПЕРЕМОГА життя над смертю. URL: <http://msmb.org.ua/actions/exhibition/324/>
3. Друга світова війна: уроки історії. URL: <http://stvadn.gov.ua/index.php/4640-druha-svitova-viina-uroky-istorii>
4. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. Україна Модерна. Львів ; Київ, 2007. Ч. 11. С. 7–21.
5. Подвиг, що залишиться у віках. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=25>
6. Томпсон Пол. Голос прошлого. Устная история / пер. с англ. Москва : Весь Мир, 2003. 368 с.
7. Україна в Другій світовій війні: архівні документи свідчать URL: <http://www.golos.com.ua/article/268484>
8. Що варто знати про українців та Україну у Другій світовій війні <https://armyinform.com.ua/2020/05/shho-var-to-znaty-pro-ukrayincziv-ta-ukrayinu-u-drugij-svitovij-vijni/>
9. Oral History Association. URL: <http://omega.dickinson.edu/organizations/oha/>

УДК 94(477.44-22)(092)"19"

Господар рідної землі

(за спогадами про двічі Героя Соціалістичної Праці Пилипа Олексійовича Желюка)

Н. К. Белоус (с. Тиманівка, Тульчинський р-н)

У статті подано розповідь, з використанням спогадів односельчан, про колишнього голову колгоспу с. Тиманівка Тульчинського району, двічі Героя Соціалістичної Праці Пилипа Олексійовича Желюка.

The article presents a story, using the memories of fellow villagers, about the former head of the collective farm v. Tymanivka, Tulchyn district, twice Hero of Socialist Labor Pylyp Oleksiyovych Zhelyuk.